

Kampen om Forum Romanum

BOKUTDRAG: Maktens menn har sjelden lett for å dele.

Salongen viderebringer her et utdrag fra Kirsti Gulowsen og Olaf Steens bok Roma. Kunsten, arkitekturen, historie, som nylig utkom på Dreyers Forlag. Utdraget er kapittel to, «Forum Romanum»

Julius Caesar (49–44 f.Kr.)

Gaius Julius Caesar ble født inn i en gammel romersk adelsfamilie i året 100 f. Kr. Som førtiåring inngikk han et samarbeid med den mektige Pompeius og den rike Crassus. Han styrket den politiske forbindelsen ved å bryte sin datter Julias forlovelse for å gi henne til Pompeius som hans fjerde hustru i rekken. Dermed forseglet han pakten med denne mektige mannen. Caesar ble raskt valgt til konsul, og fikk kommando over hæren i Gallia hvor han oppholdt seg under store deler av de neste ti årene.

I år 49 f.Kr. utløp kommandoen hans, og han måtte komme til Roma som sivil borger for å kunne velges til nytt embete. Den ærgjerrige Caesar ga ikke opp sin kommando, men tok med seg sine soldater og krysset elven Rubicon, som hadde sitt utløp omtrent ved dagens badeby Rimini. En slik handling innebar i praksis en krigserklæring, den betydde at han igangsatte en borgerkrig med den klare hensikt å ta all makt. Hans motstandere flyktet, Pompeius endte i Egypt hvor han ble myrdet. Caesar selv seilte etter, henrettet Ptolemaeus den 13., og innsatte hans eldre søster Kleopatra som eneherkende dronning under romersk kontroll. Hun ble Egypts siste farao.

Den legendariske Kleopatra ble straks Caesars elskerinne. I år 47 f.Kr. fødte hun lille Caesarion, som han påtok seg farskap for. Hun kom med den lille arvingen til Roma året etter. Hennes opphold i rikets hovedstad skapte mye sladder, og var svært lite populært hos de konservative patrisierne. Om hennes inntog var fullt så storslått som Elizabeth Taylors i den episke filmen *Cleopatra* fra 1963 må vi overlate til fantasien. Uansett tegner filmen et godt bilde av kontrasten mellom hans dydige, republikanske idealhustru Calpurnia med hjemmespunne ullklær, og den eksotiske, nordafrikanske gudinne-dronningen som regnet både denne og den hinsidige verden som sitt eget rike. Caesars nesegruse forelskelse i Kleopatra var også alment kjent og lite populær blant romerne. Muligvis var den egyptiske dronningens langvarige opphold i Roma så provoserende at det kan ha vært en medvirkende årsak til mordet på Caesar. Kleopatra rømte Roma sporenstreks etter mordet på Caesar, med den lille arveprinsen Caesarion.

LES OGSÅ: [Urolige hjerter](#)

På få år hadde Caesar tatt kontroll over alle provinsene rundt Middelhavet. I februar 44 f.Kr. ble han diktator på livstid, uten å oppløse eller forandre noe av det eksisterende politiske styresettet.

En måned senere, i midten av mars, på *ides*, ble han stukket ned av en gruppe senatorer i Roma. I denne sammenhengen har han ifølge historieskriveren Suetonius sagt de berømte ordene, «også du, min sønn Brutus». Det vanlige sitatet er *Et tu, Brute*, men som dannet romer tiltalte han Brutus på gresk, *kai sy, teknon* (Div.Jul. 82.2). Selve mordet skjedde ikke i senatsbygningen på Forum Romanum, for den var under ombygging. Åstedet regnes for å være på Marsmarken i en bygning midlertidig brukt av senatet, sannsynligvis i Pompeius' teater. Dette er i dag midt i Romas historiske sentrum mellom grønnsakstorget Campo de' Fiori og trafikkknutepunktet Largo Argentina. I dette dramatiske blodbadet endte livet til herskeren som satte endelig slutt punkt for fem hundre år med republikansk styre, og som åpnet for den videre utviklingen mot et rent keiserdømme.

Caesars tempel

Få steder i Roma er man så nær innpå store begivenheter i historien som foran den uanselige betongkjernen som er det som er igjen av Caesars tempel. Her er det nærkontakt med et av de største dramaene i Europas tilblivelseshistorie. Fremdeles hedres Caesars minne med blomster på alteret, en tur hit den 15. mars, altså på *ides*, vil alltid være en sterk opplevelse. På oss i dag virker det utrolig at mesteparten av tempelet har vært fjernet og brukt til bygningsdeler andre steder, eller brent i en kalkovn som sto i nærheten gjennom hele middelalderen.

Da Caesars likfølge kom inn på Forum, reagerte folkemassene med spontant raseri. Da det attpåtil ble kjent at han fra sin private formue hadde testamentert en pengesum til alle frie borgere, ble det direkte opprør. Likfølget ble stoppet, og stoler og bord ble tatt fra kontorer og butikker i nærheten for å bygge et spontant likbål. Folk ofret smykker, penger og andre verdisaker de hadde på seg på bålet. Der det spontane offerbålet ble tent, ble det raskt reist et alter til Caesar, *Parenti Patriae*, fedrelandets opphav. Alteret ble imidlertid snart fjernet fordi det var en urepublikansk tanke å forbinde noe guddommelig med et dødelig menneske. Dette er i og for seg selvmotsigende, for Caesar førte selv sin slekt tilbake til Aeneas, prinsen av Troja, og dermed også til gudinnen Venus selv.

Caesars tempel, eller for å være presis, *Templum Divi Iuli*, er tilegnet den guddommelige Caesar. I grunnmuren er det skåret ut en nisje mot Forumplassen som rammer inn stedet der Caesars legeme ble brent etter nedslaktingen, selve alteret. Over nisjen og alteret i forkant av tempelet ble det plassert et podium, en talerstol. Denne ble senere den juliske families, og dermed også keiserfamiliens, talerstol. Den sto ansikt til ansikt med folketalerstolen, Rostra, tvers over Forumplassen – slik Slott og Storting gjør i Oslo.

Makten etter Caesar ble delt mellom tre ærgjerrige yngre menn. Det var Octavian, hans grandnevø og adoptiv sønn, medkonsulen Marcus Antonius som hadde tjent Caesar under de galliske krigene og Marcus Aemilius Lepidus. Disse tre lot i år 42 f.Kr. reise tempelet på dette stedet, tilegnet den guddommelige Caesar.

Makten etter Caesar

Octavian kvittet seg etter hvert med Lepidus, og han og Marcus Antonius delte riket mellom seg. Hensikten var angivelig å hevne mordet på Caesar. Avtalen var at Octavian skulle ha kontroll i vest og Marcus Antonius i øst. Men maktens menn har sjelden lett for å dele, og det kom fort til kiving mellom de to. Marcus Antonius hadde i mellomtiden reist til Alexandria, hvor han også forelsket seg hodestups i Kleopatra. Som nyslått kjærestepar påsto de hardnakket at hennes sønn Caesaron var Caesars rettmessige arving, noe Octavian ikke ville godta. I 32 f.Kr. erklærte Octavian krig mot Egypt, og våren 31 f.Kr. støtte Marcus Antonius og Octavian sammen i et sjøslag ved Actium, i det nordvestlige Hellas. Marcus Antonius ble raskt slått, og han selv og Kleopatra flyktet fra slaget og rømte tilbake til Alexandria. Her tok de senere begge sine liv, Marcus Antonius den 31. august år 30 f.Kr., Kleopatra omtrent samtidig, med det berømte slangebittet. Hun var da 39 år gammel, og hadde rukket å snu Romerriket på hodet to ganger. Den engelske renessansedikteren William Shakespeare hadde lest den antikke biografen Plutark nøye, og den melodramatiske slutten der Antonius stikker seg til døde og Kleopatra lar seg bite av en slange med dødelig gift, er ganske presist tatt etter denne antikke forfatteren.

Gudekeiseren fødes

Octavian ble nå enehersker. I 27 f.Kr. ble han beæret av senatet med navnet *Augustus*. Han innførte et strengt og regulert samfunnsliv og var dyktig til å knytte til seg flinke folk. Sammen med krumtappen i alle foretak, hærføreren Marcus Agrippa, fikk han kontroll over rikets grenser og områder. Augustus ga bort sin 16 år gamle datter Julia, som allerede var enke, til Agrippa for å sikre troskap fra den barske hærføreren. Med kontrollen over riket, kunne en infrastruktur bygges fra grunnen av. Skipssnablene fra Marcus Antonius' og Kleopatras overvunne skip ble festet til den juliske rostra i forkant av Caesartempelet. Som både adoptiv sønn og kjødelig slektning av Caesar kunne også Augustus føre sin egen stamtavle tilbake til mytisk tid, til prins Aeneas av Troja og gudinnen Venus.

Med dyrkingen av Caesars minne var ideen om den guddommelige leder født. I tillegg til Caesartempelet reiste Augustus en triumfbue til minne om seieren over Marcus Antonius og Kleopatra. Buen lå inntil tempelet, rett mot Castor- og Polluxtempelet, i dag er det bare noen grunnstener igjen. På den andre siden av Caesartempelet, foran den store Basilica Aemilia, lot Augustus oppføre en søylegang for å ære sine arvinger Gaius og Lucius, Julias barn med Marcus Agrippa. Augustus adopterte barnebarna for at de skulle fremstå som de nye Romulus og Remus, men begge døde unge under meget uklare omstendigheter og kom aldri til å fylle rollen som Romas nye tvillingpar.

Men, uansett hvilken vei man valgte inn til Forum fra sørøst forbi Caesartempelet, ble man ledet via minst ett monument over Augustus og hans forfedres og families ære. Slik ble alle som skulle på Forum Romanum tvunget til å ta del i Caesar Augustus' opphøyde storhet som Romas første keiser.

Basilikaene på forum

Romerne overtok de fleste bygningstyper fra grekerne, men merkelig nok ikke basilikaen. Ordet *basilica* er opprinnelig gresk og kommer av *basileus*, konge. Det må være å forstå som en kongehall. I latinsk bruk betegnet *basilica* en godt opplyst flerbrukshall som kunne romme mange mennesker. Hallbygningen bestod av et midtre hovedrom som raget over en omgang, eller omkransende sideskip. Det hevede taket i midtrommet ble båret av søyler eller buer, og store vinduer i veggflaten over søylene lot dagslyset flomme inn i hele hallen. Bygningstypen har fulgt oss siden, og kom med svært små endringer til å bli den kristne basilika, vår treskipede, slitesterke kirke.

Basilikaen som bygningsform dukket opp i Roma i 184 f.Kr., den såkalte Basilica Porcia har ligget i området bak senatsbygningen. De to basilikaene som rammer inn Forumplassen i dag, har sin opprinnelse på 170-tallet f.Kr.

Siden bygningstypen har et gresk navn, er det underlig at den ikke er funnet noe sted i den greske verden. Prinsippet med de innvendige bæresøylene kan sammenlignes med et vrent gresk tempel, der de utvendige søylene er blitt en innvendig søylegang. På den annen side bygget grekerne i provinsene, spesielt på Sicilia, templer som var av enestående dimensjoner, så store at det var problematisk å legge tak over tempelhallen. Det måtte settes støttesøylar inni templene. Kan disse templene ha vært opphavet til den romerske basilika som nettopp karakteriseres av hallens indre søyleomgang?

Basilikaen ble romernes offentlige bygning. Basilica Aemilia, ved siden av senatsbygningen, har sannsynligvis rommet bank- og vekselervirksomhet, mens Basilica Julia tvers over plassen har fungert for rettssaker. Løse skillevegger ble satt opp etter behov, gjerne bare i form av forheng. Å følge rettssaker var folkeforlystelse, folk heiet og buet. Den store oratoren Cicero bygget sin karriere og kjendisstatus nettopp som sakfører, og har holdt mange taler i Basilica Julia.

Med tanke på romernes enorme byggeaktivitet utviklet de overraskende få egne bygningstyper. Romersk tempelarkitektur var heller ikke en nyvinning, men en tilpasning av etruskernes bygningsform. Først med erobringen av Middelhavet mot slutten av 200-tallet f.Kr. kom romerne for alvor i kontakt med den store, greske verdenen. Fra da av mottok romerne sterke og viktige kulturelle impulser fra det østlige Middelhavet, både intellektuelt og kunstnerisk.

Romernes herredømme over middelhavet

En forutsetning for herredømmet over Middelhavet var de viktige puniske krigene. Dette var en serie kriger som hadde som mål å legge Karthago, ved dagens Tunis, under Roma. En av de tidlige store statsmenn som etterlot seg skrifter, Cato den eldre, var kjent for å avslutte alle sine taler med *Ceterum censeo Carthaginem esse delendam*, altså, «for øvrig mener jeg at Karthago

bør ødelegges». Han fikk ikke oppleve det selv, Karthago ble endelig jevnet med jorden i år 146 f.Kr., tre år etter hans død. Romerne hadde da underlagt seg de greske områdene som strakte seg fra den store byen Neapolis, dagens Napoli, ned til og med Sicilia. Sør-Italia hadde hatt mange greske kolonier og bystater siden 600-tallet f.Kr., der gresk kultur og vitenskap blomstret. Den siste av disse selvstendige bystatene, Syracusa, falt i 212 f.Kr.

LES OGSÅ: [Fra romas eldste historie](#) • [Romere og romantikere](#)

I år 146 f.Kr. knuste romerne endelig all motstand i Karthago på nordpynten av Afrika og Korint i Hellas. Karthago ga kontroll over inngangen til hele det indre middelhavsbasenget, mens Korint knyttet Peloponnes til resten av det greske fastlandet. Med dette befestet Roma sin territoriale kontroll og tilgang til inntekter, rikdommer og kunstskatter. Roma hadde lagt under seg høytstående kulturer de ikke selv kunne måle seg med.

Den romerske reaksjonen var en underlig blanding av avsky mot det de oppfattet som dekadanse, og dyp beundring for det høye intellektuelle og kunstneriske nivået de møtte. Et direkte resultat av erobringene var de store mengdene med slaver og kostbarheter som ble brakt til Roma i en uavbrutt flom.

Triumf

Her var sølv, gull og elfenben i alle slags former og bearbeidelser og i slike overveldende mengder at det så mer ut som en flytende elv enn som trofeer båret i triumftog. De vakreste tapissierier, noen i sjeldne purpurstoffer, andre med en detaljrikdom av innvevde bilder etter babylonsk mønster, og funkende edelstener, dels innfattet i gullkroner, dels anvendt som annen utsmykning, ble båret forbi i et så stort antall at man innså hvor naivt det hadde vært å tro at noe av dette var sjeldenheter ... Heller ikke skaren av fanger manglet utsmykning; de brokete og vakre klærne skånte tilskueren for det ubehagelige synet av fysisk skamfering. Men det som vakte størst undring, var konstruksjonene med de transportable scenene... Mange av tablåene hadde bilder som meget livaktig forestilte krigen i dens forskjellige faser: Her så man hvordan et blomstrende land ble lagt øde, hvordan skarer av fiender ble sablet ned, man kunne se noen på flukt, andre ført avsted til fangenskap, mektige murer som raste sammen etter maskinenes angrep, festninger som ble stormet, godt bemannede bymurer som ble inntatt, og hæren som strømmet inn bak murene og voldte død overalt. Man så de forsvarsløse rekke hendene i været med bønn om nåde, helligdommer stukket i brann og hus revet ned over hodene på sine beboere. (Josefus, *Den jødiske krig*, 70 e.Kr., 7.5.5. Oversatt av Bente Lassen, Thorleif Dahls Kulturbibliotek, 2002, s. 462–463.)

Triumfveien *Via Sacra* opp Clivus Capitolinus, Kapitolkleiva, er bratt. Dette var innspurtstrekket i enhver triumfmarsj opp til Jupitertempelet på Kapitol. En hærfører kunne feire triumf hvis han hadde *imperium*, en overkommando, i tillegg hadde drept eller fanget over 5000 av fienden og hadde oppnådd en seier av betydning. Han fikk da tittelen *imperator*. Augustus innførte som sedvane at han selv overtok seieren og ble hyllet som imperator på den kommanderende hærførers vegne. Triumfmarsjen begynte på Marsmarken og fulgte en lang rute forbi steder der folkemengder kunne samles for å se selve opptoget. Dette var underholdning for alle. Krigens seierherre og hans hær ledet an foran et brokete opptog der krigsbytte og krigsfanger ble vist frem. Til og med krigsreportasjer malt på store lerreter, som var spent på trelammer, ble båret gjennom

byen for at alle skulle få se. Triumfator bar gulldrakt og ørnesepter, han skulle møte Jupiter selv når han nådde Jupitertempelet, målet for triumfmarsjen og målet for hele livet for mange ærgjerrige menn. Selve festlighetene kunne begynne når leder for de overvunne var halshugget. Festlighetene kunne til og med vare i månedsvis med gladiator kamper, dyrekamper, offentlig bespisning og andre innslag. Josefus, en jødisk prest og embetsmann som hadde gått romernes ærend, var til stede under triumffestlighetene etter Jerusalems ødeleggelse i 70 e.Kr. og beskrev hele forløpet nøye.